

Hikmet Yurdu, Yıl: 3, C:3, S: 6, Temmuz-Aralık 2010, ss. 159 - 174

Malebranche'ın Hayatı, Eserleri Ve Döneminin Felsefi Yapısı

Dr. Haydar DÖLEK

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

hdolek@firat.edu.tr

Özet:

Descartes'ten sonra Fransız filozoflarının en meşhurlarından biri olan Malebranche, Tanrı'yı biricik ve hakiki sebep olarak görüp, O'nun dışında hiçbir sebebin bulunmadığı, kâinatta olup bitenlerin gerçek sebebinin Tanrı olduğu, bize sebep olarak görünen bütün hadiselerin birer vasıta ya da vesile olabileceği fikrini temel alan ve felsefe tarihinde Occasionalisme adıyla anılan akımı son sınırlarına kadar götüren bir filozoftur. Malebranche, Geulincx tarafından kullanılan Occasionalisme'i, daha bütünsel bir biçimde geliştirerek, Descartes'çı zihin ve beden dualizmini gelenekçi katolik görüşlerle bağdaştırmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Malebranche, Occasionalism, Oratoire Tarikatı, Descartes, Saint Augustinus.

Malebranche's Life, his Works and Philosophical Pattern of his Period

Abstract: Malebranche who is one of the most popular philosopher of France after Descartes had regarded God as unique and real. He hadn't seen another cause except for God and added that God was the only creator for every thing happening in the world. He is the philosopher who took the trend occasionalism to the forward. Malebranche developed the occasionalisme as a whole which was used by Geulincx. He was in agreemant with Descartes in mental and body dualism with his traditional catolic ideas.

Key Words: Malebranche, Occasionalism, The Oratoire Sect, Descartes, Saint Augustinus.

Giriş

Din felsefesi kavramının ortaya çıktığı Batı'da din ile kastedilen Hıristiyanlıktı ve bilim, Hıristiyanlığı önünde bir engel olarak nitelendiriyordu. İşte Hıristiyanlıkla batı bilimi arasında cereyan eden mücadele, insanları din-bilim ilişkisinden hareketle dinî dogmalar üzerinde düşün-

meye ve tartışmaya, akıl-vahiy ilişkisi, Tanrı'nın varlığı ve sıfatları gibi bir takım meselelerin ele alınmasına yol açmış ve bu şekilde Hıristiyanlık dini üzerinde başlatılan felsefi düşünce sayesinde din felsefesinin temel problemleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Din felsefesi, filozofların din üzerine felsefe yapmaları sayesinde ve dinî kabul edilen konular üzerinde düşünce üretmeleri sebebiyle kendini göstermeye başlamıştır. İşte bu şekilde dinî konular üzerinde düşünce üreten filozoflardan biri de Nicole Malebranche'dır.

Bu makalede, Descartes'in kuramını, Augustinus'tan aldığı bazı fikirlerle destekleyerek, din ve inançla bağdaştırmaya çalışan ve occasionalism'in temsilcilerinden olan Malebranche'ın hayatı, eserleri ve genel olarak döneminin felsefi yapısı üzerinde durulacaktır.

A. Hayatı

Descartes (1596–1650)'tan sonra Fransız düşünürlerinin en önde geleni olarak kabul edilen¹ Nicole Malebranche 6 Ağustos 1638'de Paris'te doğdu. Richelieu zamanında çiftlikler hazinedarı olan babası, devlet müşavirliği de yapmış nüfuzlu bir adamdır.² Malebranche, aynı zamanda 17. yy'ın başlarındaki dini diriliş ve mistik hareket üzerinde büyük ölçüde etkisi bulunan, kilise tarafından da Marie de L'Incarnation adıyla kutsal kişi ilan edilmiş olan Madam Acarie'nin yeğenidir.³ Ailesinin pek çok ferdinin çeşitli tarıklara üye olmasından dolayı dindar bir aileden gelen Malebranche, dini hayat tarzının hâkim olduğu bu aile ortamında çok küçük yaşta din ve dinî değerlerle tanışmıştır. Küçük yaşta almış olduğu dini değerler sayesinde olsa gerek, çok zayıf bir bünyeye sahip olmasından ve hayatının büyük bir bölümü çeşitli sağlık problemleriyle dolu ol-

¹ William Curtis Swabey, A. M., *The Philosophy of Malebranche*, Houston, Texas, 1921, s. 5; Macit Göker, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1996, s.290.

² Richelieu zamanında çiftlikler hazinedarı olan babası, devlet müşavirliği de yapmış olan nüfuzlu bir adamdır. bkz. Andrew Pyle, *Malebranche*, London and New York, 2003, s. 1.

³ Armand Cuvillier, *Un Essai Sur La Mystique de Malebranche* (Malebranche'ın Méditations Pour se Disposer a l'Humilité at a la Pénitence, Paris, 1944 adlı eserinin içinde), s. 9–12.

masına rağmen o, durumundan şikâyetçi olmayarak, ilahi iradeye teslim olmayı ve tevekkül etmeyi tercih etmiştir.⁴

Malebranche, sağlık durumunun iyi olmaması yüzünden ilköğrenimini evinde özel öğretmenlerden almıştır. Ailesi, onun küçük yaştaki öğrenme ve okumaya karşı gösterdiği şiddetli ilgiden dolayı, on altı yaşındayken evlerine pek de uzak olmayan La Marche kolejine göndermiştir. Burada Aristoteles (384–322) felsefesi ile tanışan, fakat bundan hoşlanmayan Malebranche, üç yıl devam ettiği üniversitede aradığını ve umduğunu bulamamıştır.⁵

Anne ve babasını kaybettikten sonra 1660 yılında, ilk önce 1654 yılında Philippe de Neri tarafından İtalya’da, daha sonraki yıllarda Berule tarafından Fransa’da kurulmuş bir tarikat olan Oratoire⁶ tarikatına girmiştir. Burada, çoğu SaintAugustinus (354–430)’a ve Eflatunculuğa bağlı olan bilgin kimselerle karşılaşmıştır.⁷

Malebranche, bu tarikat içinde, diğer tarikat mensupları gibi, bir yandan zamanının bir kısmını bilimsel çalışmalara ayırırken, öte yandan da kendisini dinî murakabe ve tefekküre vermiştir.⁸ Bu sayade, Saint Augustinus’un din konusundaki düşünceleriyle tanışmış ve dinî düşüncelerinde onun etkisinde kalmıştır.⁹ Saint Augustinus’un onu etkileyen görüşlerine; *“Erdem, Tanrı’nın tözüdür (cevheridir). Tanrılık irade ötesinde başka hiç bir şey bulunmayan bir ilke olduğundan yaratmanın nedenini araştırmak boşunadır. Tanrı yarattı, çünkü yaratmak istedi. En yüksek iyi, mutluluk değil, erdemdir. Tanrı’nın iradesi iyi, güzel, doğrudur. İnsan kötülük yolundadır. Onu kurtaracak olan Tanrı’dır. Tanrı insanı kurtarır, çünkü kurtarmayı*

⁴ Hasan Katipoğlu, “Malebranche’in Din Felsefesinde Mistisizm”, *OMÜİFD*, S.2, Samsun, 1987, s.85. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Cuvillier, *a.g.e.*, s.7-9; Raviye Abdî'l-Mün'im Abbas, *Malebranche ve Felsefetuhu'l-İlahiyye*, Beyrut,1996, s.35.

⁵ Pyle, *a.g.e.*, s. 1; Abbas, *a.g.e.*, s. 35-36.

⁶ Oratoire tarikatının temel özellikleri arasında bilim ve felsefeyle uğraşan bir tarikat olması sayılabilir. Ayrıca bu tarikata hiçbir tarikat ve mezheple ilgisi olmayan kişiler de girebilmektedir. Tarikatın mensupları el birliği yaparak hiçbir şahsî istekleri olmaksızın kendilerinin ve tanıdıklarının iyi olmaları için çalışmayı amaç edinmişlerdir. Nicole Malebranche, *Hakikatin Araştırılması*, çev. Miraç Katırcıoğlu, İstanbul, 1997, I, (çevirenin açıklamaları) s. XI-XII.

⁷ Malebranche, *a.g.e.*, s. XI-XIV.

⁸ Cuvillier, *a.g.e.*, s. 26; Katipoğlu, *a.g.m.*, s. 86; Abbas, *a.g.e.*, s. 39.

⁹ Malebranche, *a.g.e.*, II, s. 187-188.

ister. Ama bütün insanları kurtarmaz, hangilerini kurtarıp, hangilerini kurtarmayacağını önceden seçmiştir. Bir başka deyişle, insanlar arasında kimileri kurtuluşa önceden ayrılmışlardır"¹⁰ ifadeleri örnek teşkil etmektedir.

Bu çeşit skolâstik felsefenin de ilk öncülleri kabul edilecek düşüncelerle birlikte Malebranche, kendisini büyük ölçüde tefekküre dayalı (méditatif) bir hayatın içinde bulmuştur.

Hayatının bu döneminde, bilimsel çalışmaları yanında, zamanının bir kısmını İncil'den sayfalar okumakla; bir kısmını da, kendisinin de tavsiye ettiği gibi¹¹ dua ve tefekkürle geçirmiştir.¹² Malebranche, Oratoire tarikatına katıldıktan sonra, Dinler Tarihi öğrenimine başlayarak bu konuda uzmanlaşmıştır. Aynı zamanda Richard Simon'dan da İbranice ve Tevrat'ı tenkit yöntemleri öğrenmesine rağmen ilmi çalışmalarında bunlardan çokta fazla istifade etmemiştir.¹³

Bunların da etkisi altında kalarak, felsefe ve diğer bilimleri öğrenmeye gayret eden düşünür, 1668'de bir tesadüf eseri olarak Descartes'ın *Le Traité de l'homme* (Metot Üzerine Konuşma) adlı eseri eline geçtiğinde, o zamana kadar ki bütün düşüncelerinden vazgeçmiştir. Bu eser onun bütün kişiliği üzerinde etkide bulunduğundan dolayı, kendisini yeni yeni hakikatleri keşfetmeye adanmıştır. Böylece Malebranche, on yıl kadar Descartes'in eserleriyle meşgul olmuş ve Descartes düşüncesine yoğunlaşmıştır.¹⁴

Descartes felsefesinden oldukça fazla etkilenen Malebranche, asıl şöhretini, Descartes felsefesini, içinde yetiştiği Oratoire ortamından edindiği fikirler ve aldığı diğer tesirlerle kaynaştırmak suretiyle, geliştirdiği dinî ve mistik bir mahiyetteki felsefesine borçludur.¹⁵

Malebranche'ın, Descartes'in kartezyen felsefesi ile karşılaşması ve bu felsefenin bütün hayatında etkili olması, o ana kadar gideceği yol hak-

¹⁰ Orhan Hançerlioğlu, *Başlangıcından Bugüne Erdem Açısından Düşünce Tarihi*, İstanbul, 1970, s. 85-86.

¹¹ Nicole Malebranche, *Méditations Chrétiennes*, Paris, 1928, s. 315.

¹² Cuvillier, *a.g.e.*, s. 26; Abbas, *a.g.e.*, s. 36.

¹³ Abbas, *a.g.e.*, s. 36.

¹⁴ Pyle, *a.g.e.*, s. 2; Gökberk, *a.g.e.*, s. 290.

¹⁵ Gökberk, *a.g.e.*, s. 290; Katipoğlu, *a.g.m.*, s. 85-86.

kında kesin bir fikri olmayan düşünürün bütün tereddütlerinin ortadan kalkmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Descartes'tan âlemin mekanik bir teorisini ve bu teorinin insan fizyolojisine uygulanmış olduğunu öğrenen filozof, bir bakıma zamanının Descartes'in temsilcisi durumundadır. Öte yandan mensubu bulunduğu Saint Augustinus öğretisi ile uğraşan Oratoire tarikatında sahip olduğu bilgiler, onun, Descartes sistemi ile Saint Augustinus'un mistik düşüncesini uzlaştırma gayretine yol açmıştır. Descartes, bedeni ve Saint Augustinus, ruhu daha iyi anlamış olduğundan, Malebranche bu ikisinin düşüncelerinin birleştirilmesi sonucunda hakikate ulaşabileceği düşüncesine sahip olmuştur.

Bu şekilde düşüncesinin istikametini belirleyen filozof, hem Descartes'çı kartezyen, hem de Hıristiyan olarak düşünce üretmeyi kendisine hedef edinmiştir.¹⁶ O, hem bir Hıristiyan hem de filozof olmak konusundaki düşüncesini şöyle dile getirmektedir : *"Yalnız Hıristiyan olmakla kalmayacağım, filozof da olacağım."*¹⁷ Aynı şekilde akılla İncil'in çelişmeyeceği fikrinde olan Malebranche, her ikisinin de insanın Tanrı'ya yaklaşması hususunda dünyadan el etek çekmenin gerektiğini söylemektedir.¹⁸

Günlük hayatında dünyadan kaçmayı ilke edinmiş olan filozof, dini hayatında da kendisini mistisizme vermiş bir durumdaydı. Nitekim o *"servet ve malı mı erdeme, yoksa erdemi mi servet ve mala üstün tutmam gerektiğini (aklıma) danışsam: ne yapmam gerektiğine açık ve seçik bir karşılık alırım"*¹⁹ şeklindeki kanaatlerinin bir sonucu olarak zengin olmasına rağmen, servetini başkalarına dağıtmış ve böylece mistik hayat sürenlere mahsus meziyetlerden en azından birkaç tanesini şahsında belirginleştirmiştir.²⁰ Onun bu mistik anlayışı sonucu serveti erdeme feda etmiş olduğunu görmekteyiz.

¹⁶ Paul Hazard, *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme*, çev. Erol Güngör, İstanbul, 1994, s. 149; Cemil Sena, *Büyük Filozoflar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1969, III, s. 343.

¹⁷ Malebranche, *Hakikatin Araştırılması*, III, s. 172.

¹⁸ Malebranche, *a.g.e.*, I, s. 54.

¹⁹ Malebranche, *a.g.e.* III, s. 171.

²⁰ Cuvillier, *a.g.e.*, s. 26; Katipoğlu, *a.g.m.*, s. 86; Abbas, *a.g.e.*, s. 39; Hazard, *a.g.e.*, s. 148.

Açık kalpli ve son derece dürüst, ama aynı zamanda inatçı, azimli ve kararlı olan Malebranche; savunduğu fikirlerden kolay kolay vazgeçmeyen bir yapıya sahipti. Ele aldığı problem güçlüklerle rastlayınca, daha fazla güçlüklerle dalarak, nihayet işleri içinden çıkılamayacak kadar girift bir hale getirerek problemi çözümüleme usulü vardı.²¹ Aslında sakin ve kavgadan çok uzak olan filozofun kitaplarındaki fikirleri çeşitli itirazlara maruz kalınca, kendisi de bunlara sert karşılıklar vermek durumunda kalmış ve bu suretle devamlı bir felsefi savaş içinde bulunmuştur.²²

1699'da matematik ve fizik ilimlerindeki yüksek kabiliyetinden dolayı *Bilimler Akademisi'*ne kabul edilen Malebranche,²³ 1715 yılında, İngiliz filozofu Berkeley(1684–1753) ile tabiat ve nimet meseleleri konusunda yapmış olduğu uzun bir tartışmadan duyduğu heyecan yüzünden ölmüştür.²⁴

B. Eserleri

Descartes'tan kartezyen felsefenin akılcılığını, Saint Augustinus'dan da mistik ve metafizik bilgiyi sağlayan Malebranche'ın, bu ikisini uzlaştırarak Tanrı bilgisinin aklın yardımcısı olduğu, yani hakikatin araştırılmasında vahyin ve aklın birbirini tamamlayan iki temel öge olduğunu ispatlama gayreti gütmüş olduğu görülür. Bu anlamda Malebranche, Descartes ve Saint Augustinus felsefeleri arasındaki uzlaştırma problemi üzerinde yeterince düşündükten sonra, *Le Recherche de la Verité* (Hakikatin Araştırılması)²⁵ ve *Metafizik ve Din Üzerinde Görüşmeler*²⁶ adlı iki büyük metafizik kitabı yazmıştır.

Malebranche'ın bilim dünyasında büyük bir şöhret kazanmasını sağlayan²⁷ iki eserinden birisi olan *Le Recherche de la Verité* (Hakikatin

²¹ Hazard, *a.g.e.*, s. 148-149.

²² Hazard, *a.g.e.*, s. 149.

²³ Sena, *a.g.e.*, IV, s. 22; Abbas, *a.g.e.*, s. 37.

²⁴ Gökberk, *a.g.e.*, s. 290; Abbas, *a.g.e.*, s.39.

²⁵ Hakikatin Araştırılması adlı eseri Miraç Katırcıoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş ve MEB tarafından yayınlanmıştır. bkz. Nicole Malebranche, *Hakikatin Araştırılması*, çev. Miraç Katırcıoğlu, İstanbul, 1989.

²⁶ Nicole Malebranche, *Metafizik ve Din Üzerinde Görüşmeler*, çev. Bedia Akarsu, İstanbul, 1997.

²⁷ Hazard, *a.g.e.*, s. 149.

Araştırılması)'nin ilk iki cildini 1675 yılında, üçüncü cildini ise 1678 de yayınlamıştır.²⁸ Hakikatin Araştırılması kitabında yanılmadan sakınılması ve eşyanın hakikati hakkında daha fazla bilgi sahibi olunabilmesi için gerekli kaideleri ortaya koyabilmek amacıyla, insan ruhunu ve onun cüzlerini inceleyen filozof, ruh-beden ilişkisini farklı bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Bu anlamda, Ruh-beden ilişkisinde, ruhun bedenle birleşmesinin, zannedildiğinin aksine insanı sınırsızcasına alçaltıp, düşürdüğünü söyleyen filozof, insanın bütün yanılmalarının ve bütün zavallılıklarının belli başlı nedeninin ruhun bedenle birleşmesi olduğu fikrini ileri sürmektedir.²⁹ Zira ona göre, asıl olan "*ruhun Tanrı'yla birleşmesidir*". O, bu hakikati kavrayamayan Hıristiyan filozofların, Saint Augustinus'un ruhun Tanrı (doğrudan doğruya birleştiği hakikat) için yaratılmış olduğu düşüncesine inanmadıklarını ifade etmektedir. Bu hususta Malebranche, ruhun bedenle münasebeti ve beden suretinde görünmesinin doğru olmasına rağmen, ruhun Tanrı'yla çok daha önceden ve çok daha esaslı olarak birleşmiş olmasının ondan daha önce var olan bir hakikat olduğunu ve bu hakikati anlamadan Tanrı'nın bir ruh yaratabileceğini kavramanın imkanı olmadığını söylemektedir.³⁰

Ruh-beden ilişkisinin, Tanrı-ruh ilişkisine dayandığı tezi Malebranche'ı, Tanrı'nın, ruhu ancak kendi fiillerinin bir ürünü ve ancak Tanrı'yı tanıyıp, sevmeleri isteğinin bir sonucu olarak yaratmış olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Bu konuda o, "*Tanrı'nın ancak kendi için eylemde bulunduğu, ancak kendisini tanıyıp sevmeleri için ruhları yaratmış olduğu, kendisi için olmayan ve kendisine yönelmeyen hiç bir bilgiyi insanlara vermeyeceği ve hiç bir sevgiyi onların yüreğine kazımayacağı apaçıktır*"³¹ ifadeleriyle görüşünü ortaya koymaktadır.

Hakikatin Araştırılması kitabında, ruh-beden ilişkisi ile Tanrı-ruh ve Tanrı-alem ilişkilerini farklı bir bakış açısıyla ortaya koyan filozof, Tanrı'yı ilk sebep, insanların fiillerinin halikı, kadir-i mutlak gibi sıfatlarla

²⁸ Abbas, *a.g.e.*, s. 42.

²⁹ Malebranche, *Hakikatin Araştırılması*, I, s. XIX.

³⁰ Malebranche, *a.g.e.*, I, s. XX-XXI.

³¹ Malebranche, *a.g.e.*, I, s. XXI.

sıfatlandırmaktadır. Diğer taraftan, yine bu eserde Tanrı'nın yardımı ve vesilesi olmaksızın ne ruhun ne de evrenin gerçek manada görevlerini yerine getiremeyeceği tezini savunduğu görülmektedir. Bu ise felsefe tarihinde Occasionalism (vesilecilik) adıyla bilinen düşünceden başka bir şey değildir. Onun bu kitabında, daha sonraki eserlerinde de görüldüğü üzere, metafizik düşüncelerinin ilk tohumlarının var olduğu söylenebilir.

Hakikatin Araştırılması adlı eseri üzerine Paul Hazard (1878–1944) şu tespitlerde bulunmaktadır: “Düşünmek için kapandığı ve sosyal münasebetlerden uzak, tabiatın güzelliklerine bigâne yaşadığı o fakir hücrelerinden, büyük bir gürültü ile, kendisinin dediği gibi “liberal Hıristiyan felsefesinin son eserini çıkardı; ve en büyük kumarı oynamaktan hoşlanan bir kafanın bütün gücünü taşıyan bu son gayret insan ruhlarını harekete geçiren, fikir tarihinde çok önemli yer işgal eden bir eser oldu.”³²

1688’de bütün felsefesini içine alan *Entretiens sur la-Métaphysique et sur la Religion* (Metafizik ve Din Üzerine Görüşmeler),³³ isimli eserinde de ruh-beden ilişkisi üzerinde teferruatlı olarak duran Malebranche, burada ahiret ve hesap düşüncesini de somut bir biçimde ortaya koymaktadır. Eserinin önsözünde “Gerçekten biz ebedi olarak var olacaksak, gerçekten şimdi ruhumuz bedenimizde bir tecrübe devresi geçiriyorsa ve bir gün gelecek Tanrı herkese yaptıklarının karşılığını verecekse, bu mevzu bizim için son derece önemlidir”³⁴ ifadeleriyle ruh-beden ilişkisinde Tanrı unsurunu ve Tanrı'nın, bir gün yeryüzünde yapılanların hesabını soracağını vurgulamaktadır.

Petites Meditations Chretiennes (Hıristiyanlık Üzerine Küçük Konuşmalar) 1677.³⁵

Les Conversations Chretiennes (Hıristiyanlık Üzerine Konuşmalar) 1677.³⁶

³² Hazard, *a.g.e.*, s. 149; Abbas, *a.g.e.*, s. 36.

³³14 görüşmeden meydana gelen bu eserdeki ilk dört görüşme Bedia Akarsu tarafından dilimize Metafizik ve Din Üzerine Görüşmeler adıyla çevrilmiş olup, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları arasında yayınlanmıştır. bkz. Nicole Malebranche, *Metafizik ve Din Üzerine Görüşmeler*, çev. Bedia Akarsu, İstanbul, 1997; Pyle, *a.g.e.*, s. 4; Abbas, *a.g.e.*, s. 44.

³⁴ Malebranche, *Metafizik ve Din Üzerine Görüşmeler*, s.5.

³⁵ Abbas, *a.g.e.*, s. 42.

³⁶ Abbas, *a.g.e.*, s. 42.

Méditations pour se Disposer a l'Humanité et a la Penitence (Tevbe ve Tevazuyu Mümkün Kılan Küçük Konuşmalar) 1677.³⁷

Traité de la Nature et de Grace (Doğa ve Tanrı İnanyeti Üzerine Söyleşiler) 1680.

Méditations Chrétiennes (Hıristiyanlık Üzerine Konuşmalar) 1680.³⁸

Refleuse de L'auteur de la Recherche de la Verite Contre L'acusation de M. Lois de la Ville (M. Lois de la Ville'nin Yapmış Olduğu Tenkitlere Karşı Savunması) 1682.³⁹

Des Lois de la Communication des Movaments (Hareketin Bitişikliği Üzerine Kanunlar) 1682.⁴⁰

Memoire Pour Expliquer la Possibilite de la Transubstantiations (Maddenin Konum Değişikliği Üzerine Bir Çalışma) 1682.⁴¹

Traité de le Morale (Ahlak Üzerine Söyleşi) 1684.⁴²

Reponse de L'auteur de la Recherche de la Verite au Livre de M. Arnauld des Vraies et des Fauses Idees (Hakikatin Araştırılması Adlı Eserinin Yazarının M. Arnauld'un Gerçek ve Bozuk Fikirler Üzerine Yazdığı Kitabın Reddi) 1684.⁴³

Des Diveres Apparances de Grandeur du Soleil et de Lune dans l'horizon et dans le Meridien (Güneş ve Ayın Yörüngelerinde Görünme Ölçütlerinin Farklılığı Üzerine) 1693.⁴⁴

Entretiens Sur la Mort (Ölüm Üzerine Söyleşiler) 1696.⁴⁵

³⁷ Malebranche'ın bu eseri 1944 yılında Armand Cuvillier tarafından yeniden yayınlanmıştır. bkz. Nicole Malebranche, *Méditations pour se Disposer a l'Humanité et a la Penitence*, Haz. Armand Cuvillier, Sorbonne, 1944.

³⁸ Bu eser Henri Gouhier tarafından 1928 yılında Paris'te yayınlanmıştır. bkz. Nicole Malebranche, *Méditations Chrétiennes et Métaphysiques*, Haz. Henri Gouhier, Paris, 1928.

³⁹ Abbas, *a.g.e.*, s. 43.

⁴⁰ Abbas, *a.g.e.*, s. 43.

⁴¹ Abbas, *a.g.e.*, s. 43.

⁴² Bu eser Henri Joly tarafından 1882 yılında yeniden yayınlanmıştır. bkz. Nicole Malebranche, *Traité de le Morale*, Haz. Henri Joly, Paris, 1882.

⁴³ Abbas, *a.g.e.*, s. 44.

⁴⁴ Abbas, *a.g.e.*, s. 44.

Traite de l'Amour de Dieu Equel Sens il dit etre (Tanrı'yı Kendi Zatını Sevdiği Gibi Sevmek) 1697.⁴⁶

Destinteresse Reflexions Sur la Lumiere et Les Couleurs et la Generation du Feu (Ateş, Renkler ve Işık Üzerine Düşünceler) 1699.⁴⁷

Entretiens d'un Philosophe Chretien avec un d'un Philosophe Chinois Sur l'Existence et la Nature Dieu (Tanrı Varlığı ve Doğası Üzerine Çinli Bir Filozof ile Hristiyan Bir Filozofun Söyleşileri) 1708.⁴⁸

Avis Touchant L'entretien d'un Philosophe Chretien avec un Philosophe Chinois (Çinli Bir Filozof ile Yapılan Söyleşiler Üzerine Özel Bir Görüş) 1708.⁴⁹

Entretiens Sur La Metaphysique et Sur La Mort (Din ve Ölüm Örneğinde Metafizik Üzerine Söyleşiler) 1711.⁵⁰

Reflexions Sur la Premotion (Fiziksel Hareketin Başlangıcı Üzerine Düşünceler) 1715.⁵¹

Meditations Pour Se disposer a l'Humilite et a la Penitence avec quelques Considerations de pietie Pour tous Les jours de la Semaine (Haftanın Bütün Günlerinde İnsanı Tevbe ve Tevazuya Hazırlayan Düşünceler) 1715.⁵²

Malebranche'nin ölümünden sonra 1769'da *Traite de l'infini cree* (Sonsuz Evren Üzerine Söyleşi)⁵³ ve *Traite de la Confession et de la Cmmunion* (İtiraf ve Teslimiyet Üzerine Bir Risale), *Traité de l'amour de Dieu* (Tanrı Sevgisi Üzerine Söyleşi) isimli eserleri yayımlanmıştır.⁵⁴

⁴⁵ Abbas, a.g.e., s. 44.

⁴⁶ Abbas, a.g.e., s. 44.

⁴⁷ Abbas, a.g.e., s. 44.

⁴⁸ Abbas, a.g.e., s. 45.

⁴⁹ Abbas, a.g.e., s. 45.

⁵⁰ Abbas, a.g.e., s. 45.

⁵¹ Abbas, a.g.e., s. 45.

⁵² Abbas, a.g.e., s. 45.

⁵³ Abbas, a.g.e., s. 45.

⁵⁴ Abbas, a.g.e., s. 46.

C- Döneminin Felsefi Yapısı ve Occasionalism

Malebranche'ın yetiştiği dönemde din-felsefe çatışmasının yoğun bir şekilde sürüyor olması, onun mistik ve metafizik düşüncelere sahip olmasında etkili olmuştur denilebilir. Zira ortaçağdan itibaren başladığı kabul edilen din-bilim çatışması ve bu sürecin sonucu olarak değerlendirilmesi mümkün olan ortaçağ skolastisizmine karşı ortaya çıkan rönesans, düşünce dünyasında kilise otoritesine karşı bir devrim gerçekleştirerek, insanı tabiatla karşı karşıya getirmiş ve Tanrı fikrinden müstakil olarak sonsuzluk düşüncesinin oluşmasına sebep olduğu görülmektedir.⁵⁵ Bu hareketin tesirleri kısa zamanda felsefe dünyasında görülmeye başlamış ve akıl-vahiy ilişkisi, din-felsefe münasebetleri, dinin akla uygunluğu gibi bir takım problemlerin ortaya çıkışına da zemin hazırlamıştır.

Dönemindeki felsefi problemler karşısında Saint Augustinus'tan ve dolayısıyla skolâstik düşünceden yana bir tavır koyan Malebranche'ın, aynı zamanda Descartes şüpheciliği ve akılcılığıyla da farklı bir çığır açarak gerçek felsefenin dine ters düşmeyeceğini ispatlama gayreti içinde olduğu görülmektedir.

Hayatı göz önüne alındığında, mistik bir yaşam sürmüş olan filozofun, Descartes'in kartezyen felsefesiyle tanışmadan önce gideceği yol hakkında kesin bir fikri olmadığını daha önce söylemiştik. Bu, Descartes felsefesinin Malebranche'ın fikirleri üzerindeki etkilerinin bir delili olarak görülebilir. Öte yandan ana-babasının ölümünden sonra girdiği Oratoire tarikatının da Malebranche'ın düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir katkı sağladığı ortadadır. Zira Oratoire tarikatı, sistemi gereği, bilimle uğraşan ve temel felsefesini Saint Augustinus düşüncesine dayandıran bir tarikattir. Bununla birlikte Malebranche'ın, Saint Augustinus düşüncesini öğrendiği kadar Descartes felsefesini de öğrendiği andan itibaren, bu iki düşünce sisteminin filozofu olarak metafizikle uğraşmaya yöneldiği söylenebilir. Metafizik konusunda çok duyarlı bir düşünür olduğu için onun

⁵⁵ Gökberk, *a.g.e.*, s. 200-201; Osman Pazarlı, *Metinlerle Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1950, s. 82; Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Ankara, 1994, s. 148; Hüsamettin Erdem, *Problematik Olarak Din-Felsefe Münasebeti*, Konya, 1997, s. 48.

hakkında Paul Hazard "Metafizik diye bir şey olmasaydı muhakkak ki Malebranche onu icad ederdi"⁵⁶ demektedir.

Malebranche döneminin en önemli felsefi akımı, *Ara-nedencilik* ve *Nedencilik* deyimleriyle de ifade edilen, *Occasionalism* (*vesilecilik*)dir. Dinsel-düşünceli bir akım olarak değerlendirilen⁵⁷ Occasionalism, Arnold Geulincx (1624-1669) tarafından ortaya atılmıştır.⁵⁸ Bu düşünce sistemi "Nedenselliğin, Tanrısal bir eylem olduğunu ileri süren öğretisi"⁵⁹, "Vesile nedenler öğretisi"⁶⁰ ve "Tanrı'nın, insanın bütün algılarının ve iradi hareketlerinin hakiki nedeni olduğunu ileri süren doktrin"⁶¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Occasionalism'in, Geulincx tarafından, öncelikle Descartes'çı metafiziğe özgü ruh-beden ilişkisi sorununu çözmek amacıyla geliştirilmiş olduğu ifade edilmektedir.⁶² Bununla birlikte, Occasionalism'in zihin-beden etkileşiminin, Tanrı'nın aracılığıyla gerçekleşmesine rağmen, nasıl doğrudan görülebildiğini açıklamaya çalışmak olduğu da ileri sürülmektedir.⁶³

Geulincx'in Occasionalism düşüncesinde sebep-sonuç ilişkisi yoktur. Ona göre, sebep ile sonucu arasında görülen ilişki gerçekte, Tanrı'nın Tanrıyla münasebetidir. O bunu şöyle açıklamaktadır : "Siz beni itmekle bana bir kaç adım attrabilirsiniz ama, benim bir kaç adım atmamın asıl nedeni siz değilsiniz Tanrı'dır. Siz bir vesilesiniz. Cisimler, sonlular etkin olamazlar. Etkin olan sadece sonsuzdur, Tanrı'dır. Bizler Tanrı'nın yaptıklarının seyircisiyiz, onun işlemlerinde hiç bir rolümüz yoktur. Kendi kendimizi bile etkileyemeyiz. Erdem, Tanrı'nın düzenine boyun eğmektir. Bu boyun eğiş, Tanrı'nın örneği olan akla uygun davranmakla olur."⁶⁴

⁵⁶ Hazard, *a.g.e.*, s. 148.

⁵⁷Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul, 1980,VII, s.170; Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, 1989, s. 446.

⁵⁸ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul, 1991, s. 225; Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, VII, s.170; Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, s. 446; Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, s. 230.

⁵⁹ Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, VII, s.170; Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, s. 446.

⁶⁰ Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, VII, s.170; Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, s. 446.

⁶¹ Weber, *a.g.e.*, s. 225.

⁶² Pazarlı, *a.g.e.*, s. 113; ANA BRİTANNİCA, "Aranedencilik" mad., İstanbul, 1993, II, s. 436.

⁶³ ANA BRİTANNİCA, "Aranedencilik" mad., II, s. 436.

⁶⁴ Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, s. 126.

Her ne kadar Geulincx, Occasionalism'in ilk temsilcisi olsa da⁶⁵, asıl itibariyle onu zirveye taşıyan Malebranche'tir.⁶⁶ Bu nedenle de Nicole Malebranche'ın vesilecilik öğretisi, Descartes'ın metafiziğinden türemiş bir Tanrı-bilimcilik olarak değerlendirilmekte ve Malebranchisme ismiyle anılmaktadır.⁶⁷ Occasionalism, Malebranche'la o kadar özdeşleşmiş durumdadır ki Süleyman Hayri Bolay da onu "*Occasionalism; Descartes'cı mektebe mensup Malebranche'in illet (sebeplilik) meselesindeki doktrinine verilen isim*"⁶⁸ olarak tanımlamaktadır.

Malebranche'ın Occasionalism anlayışına göre, Tanrı'nın haricinde hiç bir müessir sebep yoktur ve O, biricik ve hakiki sebeptir. Yaratıklar dünyasında küllî ve hür bir tayinin şartlarından, yani adi sebeplerden başka bir şey yoktur; bizim sonuçlardan hareketle nitelendirdiğimiz etkileri meydana getiren Tanrı'dır. Bu bakımdan insanlardaki irade asıl değil, sadece Tanrı'nın iradesine bağlı olan fer'î bir iradedir. Bu ise insanın istemesinin, Tanrı'nın iradesinin gerçekleşmesine vesile olması demektir.⁶⁹ İnsanın dilemesi, Tanrı'nın iradesine vesile olur ve bu şekilde insanın iradesi Tanrı'nın iradesi ile bağlantılıdır. Bu düşünce doğal olarak hadiselerin gerçekleşmesinde gerçek sebebin (illet) Tanrı olduğu ve olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisinin olmadığı hükmünü gerektirmektedir. Şöyle ki; önce meydana gelen bir olay, bir sonrakinin sebebi olmadığı gibi, sonra meydana gelen olay da bir öncekinin sonucu olamaz. Şu halde önceki olay, olsa olsa sonrakinin vesilesidir. Çünkü Tanrı, maddede bulunan bütün hareketlerin evrensel sebebi olduğu gibi, ruhta bulunan bütün doğal eğilimlerin de genel nedenidir.⁷⁰ Gerçek illet Tanrı'dır ve cansız bir maddeye illet (sebep) vasfı izafe edilemez. Dolayısıyla ruh ve beden, biri olmadan ötekisi olmaksızın müessir olamayan iki unsurdur ve tasavvur-

⁶⁵ Weber, *a.g.e.*, s. 225.

⁶⁶ Gökberk, *a.g.e.*, s. 290; Cavit Sunar, *Varlık Hakkında Ana Düşünceler*, Ankara, 1977, s. 219; Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara, 1987, s.192; Katipoğlu, *a.g.m.*, s. 85.

⁶⁷ Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, IV, s. 50-51.

⁶⁸ Bolay, *a.g.e.*, s. 192.

⁶⁹ Paul Janet, Gabirel Seailles, *Metalib ve Mezâhib*, çev. M. Hamdi Yazır, İstanbul, 1978, s. 212-214; Weber, *a.g.e.*, s. 224; Bolay, *a.g.e.*, s. 192-193; Pazarlı, *a.g.e.*, s. 113; Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, VII, s.170; Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, s. 446; Hüseyin Öztürk, *Düşünce ve Uygarlık*, Ankara, 1987, s. 193.

⁷⁰ Malebranche, *Hakikatin Araştırılması*, I, s. 11.

lar ve duygular vesilesiyle bedende türlü türlü hareketler meydana getiren Tanrıdır. Bu sebeple ruh, asla beden hareketlerine sebep değil, sadece vesiledir.⁷¹ Madde-ruh ayırımının somutlaştırılmasından dolayı, maddenin hareketleri (aktion) ile ruhun istekleri gibi bir ayırımın ortaya çıktığı da görülmektedir. Bu ise maddenin hareketlerinin Tanrı iradesi doğrultusunda gerçekleştiğinin ve Tanrı iradesine bağlı olarak ruhun iradesinin de maddeyi harekete geçirecek güce sahip bulunduğunun kabul edilmesi şeklinde değerlendirilebilir.⁷²

Alfred Weber, Occasionalism'ın sonuçları itibariyle Geulincx ile Malebranche'ı şöyle karşılaştırmaktadır: *“Occasionalismın sonuçlarından birincisi (bende hareket eden Tanrı) Geulincx tarafından, ikincisi (bende düşünen Tanrı) Malebranche tarafından dile getirilmiştir. Geulincx'e göre biz tam anlamıyla ruhlar değiliz; ruhun tavırlarıyız (des modes). Tavrı bir tarafa bırakın, ancak Tanrı kalır. Malebranche'a göre, mekân cisimlerin yeri olduğu gibi Tanrı da ruhların yeridir (le lieu des esprits). Işık göz için ne ise, Tanrı da ruh için odur. Bu organ ışık içinde olduğu gibi, ruh da Tanrıdadır, Tanrıda düşünür, Tanrıda görür.”*⁷³ Weber'in bu ifadelerinden, Malebranche'a göre, Tanrı'da görme olarak ortaya konulan bu anlayış, insanın maddi şeylerde gördüklerini ancak Tanrı'dadır şeklinde görmesi ve Tanrı'dadır şeklinde düşünmesi ile değerlendirilebilir. Bu ise *ruhların mekânının Tanrı olduğu* hükmünü ortaya çıkarmaktadır.⁷⁴ Öte yandan Occasionalism'ın ilk temsilcisi olan Geulincx tarafından ileri sürülen anlayışa göre insan ruh sahibi olmasına rağmen ruh değildir. O, ancak ruhun tavırlarından ibaret bir varlıktır. Şayet insan gerçekten ruh olsaydı, o zaman Tanrı olması gerekirdi. Bu düşünce âlemin insanın iradesinin gerçek sebebi değil vesile (Occasional) sebebi olduğu ve dolayısıyla da “ben” de hareket edenin “ben” değil, Tanrı olduğu sonucuna yol açmaktadır.⁷⁵

Occasionalism'ın önemli sonuçlarından biri olarak değerlendirilmesi mümkün olan ve Geulincx tarafından ortaya konulan bende hareket

⁷¹ Janet-Seailles, *a.g.e.*, s. 214.

⁷² Janet-Seailles, *a.g.e.*, s. 214

⁷³ Weber, *a.g.e.*, s. 225.

⁷⁴ Weber, *a.g.e.*, s. 225; Pazarlı, *a.g.e.* s. 112.

⁷⁵ Sunar, *a.g.e.*, s. 218-219.

eden Tanrı düşüncesine göre insanlar, tam anlamıyla ruhlar değil, ruhun tavırları olduğundan dolayı tavır bir tarafa bırakıldığında geriye yalnız Tanrı kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.⁷⁶

Görüldüğü gibi, Occasionalistler (vesileciler) Descartes'ın kartezyen felsefesi yolunda yürümektedirler. Occasionalism düşüncesi etrafında toplanan düşünürlerin, hareketin asıl nedeninin Tanrı olduğunu söylemekle, öteki bilinen nedenleri ise vesile-nedenler olarak görmekte olduklarından dolayı mistisizme yaklaşmış oldukları söylenebilir.

Sonuç

Dindar bir ailenin çocuğu olarak Fransa'da dünyaya gelen Malebranche Aristoteles felsefesini beğenmemiş ve daha sonra Oratoire tarikatına girerek Saint-Augustinus felsefesi ve mistik görüşüyle iç içe bulunmuştur. Aynı zamanda Descartes'in akılcı ve kartezyen felsefesinin de etkisinde kalan Malebranche, Tanrı bilgisinin aklın yardımcısı olduğu görüşündedir. Ve akıl ile vahiy arasındaki münasebet sebebiyle felsefe ile dini uzlaştırmaya çalışmıştır.

Malebranche felsefesinin temelini, hakikatin araştırılmasında duyu ve duyguların doğru sonuçlara ulaştırmayacağı, bu nedenle de zihin ve aklın çok büyük öneme sahip olduğu yolundaki düşünceye dayandığı söylenebilir. Öte yandan bizzat Malebranche'ın, kendisini mistisizme vermiş bir düşünür olmasından dolayı bütün düşüncesini Tanrı-insan arasındaki ilişkilerde yoğunlaştırmış olduğu da görülmektedir. İnsanın yaratıcısına bağlılığının hemen her alanda söz konusu olduğu gibi bir anlayıştan hareketle occasionalism (vesilecilik) düşüncesini savunan Malebranche, Tanrı'nın yardımı olmaksızın ruhun ve dolayısıyla insanın hakikati bulamayacağını düşünmüş ve buradan hareketle farklı teorileri sürmüştür.

Malebranche, felsefesinin temelini, Occasionalisme'in *vesilecilik*'ten sonraki ikinci önemli sonucu olan *Tanrı'da görme* anlayışı oluşturmaktadır. *Her şeyi Tanrı'da görme* olarak ifade edilen bu anlayışa göre ideler an-

⁷⁶ Weber, *a.g.e.*, s. 225; Sunar, *a.g.e.*, s. 218-219.

çak Tanrı'da görülür, buradan da kâinatın Tanrı'da olduğu sonucuna varılır.